Ірина Шеремета
(Київ)

ЖУРНАЛ «МУЗИКА» І РОЗВИТОК ГАЛИЦЬКОЇ МУЗИЧНОЇ ПЕРІОДИКИ В 1900–1930-х РОКАХ

У статті здійснено порівняльно-типологічний аналіз київського журналу «Музика» (1923–1925, 1927) та низки музичних часописів Галичини 1900–1930-х років, що стало основою міркувань щодо своєрідності й водночас спорідненості процесів розвитку музичної преси зазначеного періоду в східному й західному регіонах України.
Ключові слова: *журнал «Музика», музична періодика, музикознавство, українська музична культура.*

In this article the comparative typological analysis of the Kyiv's magazine «Muzyka» («Music») (1923–1925, 1927) and several musical periodicals of Galicia from 1900 to 1939. Based on its established identity and similarity of both processes of musical periodicals of this period in the eastern and western regions of Ukraine.
Keywords: *the magazine «Muzyka» («Music»), the musical press, musicology, Ukrainian musical culture.*

В статье дан сравнительно-типологический анализ киевского журнала «Музыка» (1923–1925, 1927) и ряда музыкальных периодических изданий Галичины 1900–1930-х годов, что стало основанием для рассуждений относительно своеобразия и одновременно схожести процессов развития музыкальной периодики указанного периода в восточном и западном регионах Украины.
Ключевые слова: *журнал «Музыка», музыкальная периодика, музыковедение, украинская музыкальная культура.*

У сучасному українському музикознавстві відбувається активний розвиток наукознавчого напряму студій – вивчення комплексу музикознавчих дисциплін, тенденцій еволюції наукової думки, діяльності провідних учених тощо. Значна увага приділяється і дослідженням музичної періодики. У пропонованій статті висвітлено виникнення в першій третині ХХ ст. спеціалізованих музичних видань у Східній та Західній Україні, якому передував тривалий підготовчий процес формування вітчизняної музичної періодики [5; 9]. Завдання цієї розвідки – проаналізувати центральне фахове видання Наддніпрянщини – журнал «Музика» – та україномовні [1] музично-періодичні часописи Галичини зазначеного періоду в аспектах: загальної характеристики, спеціалізації видань, проблемно-тематичного наповнення публікацій тощо. На прикладі цих часописів показати своєрідність та спільність процесів становлення музичної періодики, що відбувалися в обох регіонах України. Розгляд обраної проблеми на якомога повнішому джерельному матеріалі, а також спеціальний аналіз провідного фахового музично-періодичного видання 1920-х років – журналу «Музика» – як важливого явища національної музичної культури вказаного періоду [2] здійснюється в українському музикознавстві вперше. Рельєф досліджуваного простору зумовив хронологічно-проблемний підхід до викладу матеріалу.

На початку ХХ ст. Наддніпрянщина все ще перебувала під тиском царських заборон щодо мови, культури та друків. Проте в цей час відбувалася активна акумуляція науково-творчих сил, оскільки перший повноцінний музично-періодичний журнал «Музика» [3], що виходив у Києві протягом 1923–1925 та в 1927 роках, став вершинним фаховим часописом у відповідній галузі в першій третині ХХ ст. Виданням «Музики» Всеукраїнське музичне товариство ім. М. Леонтовича (далі – ВМТЛ) прагнуло «всебічно освітлювати музичне життя України, сприяти розвитку і поширенню української музичної культури» [4]. До редколегії часопису ввійшли видатні діячі тогочасної націо-

нальної музичної культури, поміж яких – М. Грінченко, М. Верикіський, К. Квітка, П. Козицький та ін. Величезне коло авторів (понад півтори сотні) включало музикантів (композиторів, музикознавців та педагогів), письменників, літературознавців, журналістів, художників, мистецтвознавців, дослідників-енциклопедистів, чиї філософсько-естетичні й теоретико-методологічні погляди та громадянські позиції визначили собою неповторне «обличчя» журналу, його місце в тогочасному складному й суперечливому музично-культурному і, зокрема, музикознавчому процесі.

За чотири роки існування «Музики» вийшло 22 номери (щоправда, нерідко здвоєних чи навіть потроєних) загальним об’ємом близько півтори тисячі сторінок. Перші роки життя журналу (1923–1924) секретар Ю. Масютин та редактор П. Козицький[5] згодом назвали періодом «шукань»[6], ніби виправдовуючись за брак чіткої «ідеологічно-правильної» позиції видання, а сам журнал – «академічним» [3]. Дійсно, спочатку «Музика» була науковим часописом, у якому друкувалися визначні вчені, кожен з яких уособлював ту чи іншу ділянку тогочасної науки (С. Ананьїн, К. Квітка, Б. Навроцький, Ю. Меженко та багато інших). Видання відобразило сформованість фольклористики, розвиток історичного музикознавства, теорії музики і музичної естетики, зародження музичної психології, комплексу допоміжних музично-історичних дисциплін, початки музичної соціології, історіографії. Як зазначила О. Немкович, марксистські публікації Б. Манжоса та Г. Когана, що знаменували собою одну з багатьох філософсько-естетичних позицій, представлених на сторінках журналу «Музика», були проявом поки що не знищеного плюралізму думок [8, с. 207]. Критико-публіцистичні матеріали відобразили увесь зріз музичної культури, істотно вплинувши на розвиток композиторської творчості, музичної освіти, виконавського процесу.

Прийняття у вересні 1924 року декларації «Жовтень – в музику» призвело до перегляду статуту ВМТЛ і зміни програмних завдань у бік посилення просвітницького напряму діяльності та створення «мистецтва для народу». Часопис, відповідно, розпочав новий – «жовтневий» – етап свого існування, що поділявся на дві фази: ідеологічної гіперболізованості, що тривала з № 7–9 за 1924 рік по 1925 рік включно, та «полегшеної» синтетичності – після річної перерви у видавництві журналу (1927). Зміни торкнулися концепції журналу: із переважно наукового часопис значно більшою мірою став критико-публіцистичним популярним виданням. Відмовившись від елітарності, «Музика» взяла курс на залучення якнайширшого кола простих читачів – «низових музпрацівників». З виключно марксистських позицій у ній висвітлювалися гострі проблеми розбудови музичної інфраструктури нової радянської держави.

З метою зменшення величезної хронічної фінансової збитковості «Музики» в 1926 році вирішили реорганізувати журнал у науково-популярний тримісячник та двотижневе видання масового спрямування, яке «витягувало б» журнал матеріально. Цим дочірнім проектом редакції «Музики» стала «Українська музична газета» (далі – УМГ), якій журнал безпосередньо «передав» свій критико-публіцистичний аспект. Розроблена М. Грінченком програма газети нагадувала зменшену версію «Музики». Унаслідок скорочення Товариству субсидії протягом 1926 року вийшло тільки шість номерів УМГ, а саму «Музику» було опубліковано лише через рік. Ця річна перерва у виданні дала можливість відстоятися й охолонути попереднім ідеологічним перегинам часопису. Останній річник синтезував у собі основні риси «шукаючої» та «жовтневої» «Музики». У журналі відновилася структурна стрункість, а кількість наукових публікацій майже повернулася до початкового рівня. «Музика» стабілізувалася в нових соціокультурних умовах. Однак в умовах радянської дійсності не було місця для часопису, який ще пам’ятав часи вільних «ідеологічних шукань». У 1928-му році замість нього вийшов журнал «Музика – масам», який знаменував початок наступного етапу розвитку музичної періодики – її жорстку уніфікацію на нових ідеологічних і теоретико-методологічних засадах.

Концепційно-структурні метаморфози, що відбулися із журналом «Музика», вказували на необхідність запровадження вузькоспеціалізованих музично-періодичних

видань, які б охопили всі сфери музичного простору. У Західній Україні з огляду на інші соціокультурні умови розвитку такі видання з'являлися відповідно до життєвих вимог, відзначаючись різноманіттям форм і напрямів, утворивши вагомий і кількісно значний етап кристалізації фахової музичної періодики.

Перші галицькі спеціалізовані музичні видання календарно-довідкового характеру з'явилися на початку XX ст. Ними стали «Ілюстровані музичні календарі» голови «Львівського Бояна» Р. Зарицького. Ці щорічні музичні збірники-альманахи виходили з 1904 по 1907 рік і нерідко компонувалися за жанрово-тематичним критерієм, об'єднуючись певним ідейним задумом[7]. Їх видання засвідчило важливий етап становлення музичної періодики (аналогічно до періодики загальнонаціональної, яка також бере свій початок зі збірників подібного типу – «Украинского альманаха», «Русалки Дністрової», «Записок о Южной Руси», «Хати» тощо [10, с. 159]).

Головним досягненням цього часу став вихід десяти чисел «Артистичного вісника» – фактично першого українського «товстого» журналу мистецького спрямування за редакцією С. Людкевича та І. Труша. Зміст його становили матеріали із царини пластичного мистецтва та музики, які під кінець збагатилися ще й літературою. Тут було видано кілька знакових статей: «Два реформатори церковного співу» Н. Вахнянина, «Кілька слів про збирання й гармонізування народних пісень» Ф. Колесси, «Націоналізм в музиці» С. Людкевича, «Думки профана на музикальні теми» І. Франка, що забезпечили «Артистичному віснику» високий індекс цитування в українському музикознавчому просторі. Графічне оформлення журналу вирізнялося вишуканістю, а розкішний зовнішній вигляд – справжній глянець, що для українських видань у скрутних матеріальних умовах початку XX ст. був майже немислимий, – доповнював продуманий образ часопису. Початково його запланували як орган «Союзу співацьких і музичних товариств». На жаль, галицька інтелігенція виявилася неготовою прийняти видання настільки високого фахового рівня[8] і, супроводжуване поступово зростаючим фінансовим недобором, воно змушене було закритися.

У наступні десятиліття (1920–1930-ті рр.) відбувся значний якісний і кількісний стрибок у розвитку галицьких музичних видань – у Львові та деяких дрібніших культурних центрах краю з'явилася низка спеціально-музичних часописів із широким арсеналом музично-критичних жанрів та форм: два «Музичних вістники» (Станіславів, 1921 р., та Львів, 1930 р., ред. І. Гриневицький), «Музичний листок» (Львів, 1925 р.), «Боян» (Дрогобич, 1929–1930 рр., ред. С. Сапрун і В. Сольчаник), «Музичні Вісті» (Львів, 1934 р., ред. С. Жук). Видавали ці часописи музичні товариства (Товариство ім. М. Лисенка, «Дрогобицький Боян»), нотні видавництва («Ліра», «Торбан») та окремі приватні особи (С. Людкевич). Друкувалися в них відомі люди краю – як музиканти-фахівці, так і аматори музичного мистецтва: В. Барвінський, С. Людкевич, О. Залеський, А. Гнатишин, Я. Ярославенко, І. Левицький, Л. Кобилянський, Т. Дуб, В. Сольчаник, Є. Стеблецький, С. Дмоховський та ін.

Ранній «Музичний вістник» (1921), «перший фаховий часопис, присвячений виключно музичним справам, перед усім українській музиці»[9], мав універсальне музичне спрямування й узагальнені завдання «стати чинником і посередником в успішному розвитку українського музичного мистецтва»[10]. Становлення музичної інфраструктури згодом зумовило вужчу спеціалізацію видань. Співочо-хоровим часописом став «Боян», музично-освітню нішу зайняв пізніший «Музичний вістник»[11] (1930), що, відповідно, вплинуло на тематику цих часописів. Загалом же зміст часописів концентрувався довкола проблем музичної освіти, критики, частково – музикознавчої науки, представленої здебільшого історичним аспектом музичної україністики, подекуди – естетикою. Як зазначає Р. Мисько-Пасічник, не всі опубліковані статті мали відповідний професійний рівень [5, с. 4]. Усі ці музично-періодичні часописи були виданнями газетного типу й мали вигляд зошитів формату А5 на 8–16 (іноді 24) сторінок з досить скромним графічним вирішенням. Невеликий обсяг був зумовлений необхідністю самотужки шукати джерела фінансування, а брак коштів спричинював

нетривале видавниче життя часописів, у зв'язку із чим один з «Музичних вістників», розуміючи усю непередбачуваність матеріальної ситуації, від початку позиціонував себе як неперіодичне, однак «цілісне» видання [12].

Короткотривалі часописи 1920–1930-х років стали базою, на якій сформувався перший галицький повноцінний музикознавчий журнал. Ним став орган Союзу українських професійних музик «Українська музика» (1937–1939). До редколегії, очолюваної З. Лиськом, увійшли В. Барвінський, Р. Савицький, Ф. Стешко, В. Витвицький. Спершу часопис виходив у Стрию, а з 1939 року – у Львові, співпрацюючи з Музикологічною комісією НТШ. Друкувалися в журналі фахові музикознавці: В. Барвінський, Р. Савицький, В. Витвицький, Ф. Стешко, Е. Цегельський, З. Лисько, Ф. Колесса, С. Людкевич, А. Рудницький, М. Антонович та ін. Траплялися публікації закордонних авторів. Маючи на меті «зберігати й науково опрацьовувати музичне минуле та об'єктивно регіструвати та засвітлювати сучасне» [13], місячник продемонстрував високий науковий рівень публікацій. Статті охоплювали широке коло тем, присвячених питанням історії української музики, музичної естетики, виконавства (зокрема хорового й церковного співу). Кількісно меншим був показник публікацій із теорії музики та фольклористики, натомість великий розділ склала мемуаристика, яка була на той час досить актуальною [14]. У рамках відзначення 25-ліття з дня смерті М. Лисенка вийшов номер, присвячений творчості композитора. Особливо цінним джерелом інформації про музичні події в Галичині стала розгорнута хроніка. Висвітлювалося також музичне життя Наддніпрянської України та зарубіжжя. Зміна політичної ситуації в 1939 році призвела до закриття часопису.

Київський журнал «Музика» був хронологічно першим вагомим явищем у розглянутому загальнонаціональному процесі розвитку музичної періодики, знаним у Західній Україні (у Львові часопис отримували С. Людкевич, Ф. Колесса, В. Барвінський), що дає підстави припустити можливість його генетичного впливу на галицьке центральне музичне видання – журнал «Українська музика», який з'явився десятиліттям пізніше. Обидва ці часописи відіграли певну роль в об'єднанні й зміцненні української держави («Музика» неодноразово писала про західноукраїнську музичну культуру, а «Українська музика» висвітлювала музичну культуру Наддніпрянщини). Документування ними музичної спадщини сприяло збереженню національної самоідентичності українців. Водночас наявність різнорівневих європейських зв'язків у цих виданнях сприяла інтеграції вітчизняного музичного мистецтва у світовий культурний процес.

Розглянуті видання були важливим чинником становлення найпроблемніших ділянок музичної інфраструктури, безпосередньо впливаючи на становлення усіх галузей музичної культури – виконавства, освіти тощо. Для «Музики» характерними були дискусії та публіцистично-полемічні матеріали, тоді як «Українська музика» тяжіла до критики й рецензування. Будучи фаховими часописами, ці журнали відображають процес багатопрофільного українського музикознавства в 1920–1930-х роках. Журнал «Музика» відрізнявся від галицького аналога значно ширшим колом авторів і читачів та тематично-проблемним різноманіттям, а «Українська музика» натомість висвітлювала музично-церковне мистецтво. Майже всі розглянуті видання намагалися «тримати руку на пульсі» сучасної їм бурхливої музичної дійсності – чи через висвітлення музичного життя зарубіжжя, чи через бібліографію нових книжкових і нотних видань. Галицькі часописи є цінними й щедрими хронікальними джерелами відомостей про багатьох українських музикантів, імена яких згодом замовчувалися. Більші за обсягом і триваліші в часі видання позначені рисами розвитку, а дрібніші – за браком часу для концепційних новацій – були статично-одноплановими. Усі часописи долали фінансові проблеми, гинучи при цьому «голодною смертю», лише «Музика» та «Українська музика» були ліквідовані з політичних мотивів.

На заході України музично-періодичні видання були розосереджено-диференційовані та позбавлені ідеологічного пресу, тоді як на сході все акумулювалося довкола журналу «Музика». Загалом же в історії української музичної періодики зазначеного

часу в обох регіонах країни проявилися типологічно схожі процеси з деякою відмінністю їх зовнішнього втілення: журнал «Музика» виконав роль вершини-джерела, а галицька преса мала ступінчатий висхідний характер розвитку, досягнувши свого найвищого щабля з появою «Української музики».

---

[1] У поліетнічному музичному середовищі Львова в цей час активно побутувала не лише україно-, але й польськомовна музично-періодична преса: «Gazeta Muzyczna» (1918–1921), «Teatr Ludowy» (1921–1923), «Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie» (1925–1934), «Kalendarz Muzyczny» (1926–1928), «Lyra» (1930), «Szopen» (1932), «Orkiestr» (1930–1938), «Echo» (1936–1937) [7, с. 8]. Ці, а також інші музичні видання, висвітлюючи здебільшого музичне життя польської громади краю, уже ставали окремим матеріалом наукових студій [5; 7], у зв'язку із чим залишилися поза межами пропонованої розвідки.

[2] О. Бугаєва окреслила основні принципи організації журналу «Музика» в контексті джерелознавчого дослідження архівної спадщини Всеукраїнського музичного товариства ім. М. Леонтовича загалом [2].

[3] У 1919 році епізодично виходив бюлетень Всеукраїнського музичного комітету «Музыкальный вестник».

[4] Так окреслив концепцію майбутнього музичного часопису М. Качеровський у доповіді про видавничу діяльність ВМТЛ від 2.06.1922 року (див.: ІР НБУВ. – Ф. 50, од. зб. 278, арк. 1).

[5] П. Козицький обіймав посаду головного редактора часопису протягом 1923–1924 років, передавши згодом цей пост М. Грінченку. Ю. Масютин був секретарем редакції з 15 листопада 1924 року.

[6] Лист Ю. Масютина до С. Бугославського від 10 лютого 1925 року // ІР НБУВ. – Ф. 50, од. зб. 1588, арк. 29–31; Лист Ю. Масютина до С. Бугославського від 12 вересня 1925 року // ІР НБУВ. – Ф. 50, од. зб. 1596, арк. 8.

[7] Зокрема, перший випуск «Ілюстрованого музичного календаря» був присвячений М. Лисенку.

[8] Як зазначав С. Людкевич, чимало музичних видань, серед яких і «Артистичний вістник», «ставали на ділі зараз по своїй появі майже виключно справою одної або двох одиниць, які випадково опинилися на видавничому посту» [4, с. 398]. Дійсно, на обкладинці кількох останніх номерів журналу було зазначено, що видає й відповідає за редакцію вже одноособово І. Труш, а не колективний «Союз співацьких і музичних товариств».

[9] Музичний вістник. – 1921. – № 1. – С. 1.

[10] Там само.

[11] «Музичний вістник має статися органом, який в першу чергу узгляднюватиме справи В. Музичного інституту у Львові і його філій на провінції, органом, який повинен особливо послужити в переведенні витичних ліній в організації нашого фахового музичного образування. Чим мав стати для організації хорів "Боян", – тим "Вістник" повинен стати для організації нашої музичної фахової освіти та її вкладників – музичних шкіл» (Музичний вістник. – 1930. – І піврік. – С. 1).

[12] Музичний вістник. – 1921. – № 1. – С. 1.

[13] Українська музика. – 1937. – № 1. – С. 2.

[14] Ще в 1919 році зі сторінок часопису «Нова Рада» С. Людкевич звернувся до громадськості краю з проханням повідомляти в організований ним же Комітет для вшанування пам'яті померлих композиторів про наявні в приватних зібраннях автографи галицьких композиторів і, якщо була змога, надавати інформацію про життя та творчість їхніх авторів, що дало можливість розгорнути значну роботу зі збирання й документалізації біографічних відомостей про галицьких композиторів й виконавців; створення перших нотографій; пошуку, ідентифікації та видання невідомих музичних творів; написання наукових розвідок тощо.

1. Архівна колекція Всеукраїнського музичного товариства імені М. Д. Леонтовича (1922–1928) // ІР НБУВ. – Ф. 50.
2. *Бугаєва О. В.* Архівна спадщина Музичного товариства імені М. Д. Леонтовича [текст] : монографія / О. В. Бугаєва ; Національна академія наук України ; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського ; наук. ред. В. М. Даниленко. – К. : НБУВ, 2011. – 388 с.

3. *Козицький П.* На полі музичному // Література. Наука. Мистецтво. – 1924. – № 44.
4. *Людкевич С.* Огляд нашої музичної публіцистики в Галичині / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи : [у 2 т.] / С. Людкевич ; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича ; упоряд., ред., пер., вступ. ст. і прим. З. Штундер. – Л. : Вид-во М. Коць, 2000. – Т. 2. – С. 396–398.
5. *Мельник Л.* Початки музичної журналістики на етапі становлення української преси [Електронний ресурс] / Л. Мельник // Музичне мистецтво і культура : науковий вісник Одеської державної музичної академії ім. А. В. Нежданової. – 2009. – Вип. 10. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mmik/2009_10/teksti/Melnik.htm.
6. Місячник «Українська музика». Систематичний покажчик змісту журналу / упоряд. Р. Мисько-Пасічник, В. Пасічник. – Л., 2003. – 59 с.
7. *Нідецька Е.* Творчість польських композиторів (1792–1939) Львова в контексті українсько-польських музичних зв'язків : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / Е. Нідецька ; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – К., 2003. – 17 с.
8. *Немкович О.* Українське музикознавство XX століття як система наукових дисциплін : монографія. – К. : ТОВ «Видавництво "Сталь"», 2006. – 534 с.
9. *Немкович О.* Явище «українська музична періодика» та його формування в XIX столітті // Студії мистецтвознавчі. – 2003. – Чис. 4. – С. 22–31.
10. Сучасний словник літератури і журналістики / М. Ф. Гетьманець, І. Л. Михайлин. – Х. : Прапор, 2009. – 384 с.